

ANKARA ANLAŞMASI VE KATMA PROTOKOL

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin neredeyse 40 yıllık bir geçmişi vardır. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğunun 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur.

Cumhuriyetimizin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya ülkemizi yöneltmiştir. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı neden, Türkiye'yi Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamaya sevk etmiştir. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyonun başlangıçtan itibaren ülkemiz için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilir.

Tam üyelik başvurumuza o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmiştir. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.

Ankara Anlaşmasının önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir. Bundan da görüleceği üzere Ankara Anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.

Anlaşma, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir.

Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldeği şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaşmak gerekir. Ülkemiz 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, pazarımızı Topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmemizi ve kalkınmamızı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Başka bir deyimle, AB ile ortaklık ilişkimizin ve gümrük birliğinin temsil ettiği kalkınma modeli dışarıya açık, bütünleşmeyi öngören bir model iken, 1970'li yılların tamamı boyunca bu modelin tam tersini sembolize eden içe dönük, ithalat ikamesine dayalı politikalar uygulanmıştır. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve Toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, Topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Topluluk-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokolün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır.

GÜMRÜK BİRLİĞİ:

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ülkemizin ithal ikamesi politikalarını hızla terkederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer

tarafından ertelenmiş bulunan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur.

AB Komisyonu tam üyelik müracaatımıza 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile gümrük birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bu öneri tarafımızdan da olumlu değerlendirilmiş ve gümrük birliğinin Katma Protokolde öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla ülkemiz AB ülkeleriyle entegrasyon istikametinde çok önemli bir merhale katetmiştir. En azından, Türk ekonomisi ve sanayii gümrük birliğini tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini ispatlamış, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir. Bir yerde Gümrük Birliği ülkemiz için bir test olarak görülebilir. Türkiye, AB ile Gümrük Birliğine girebilmiş tek üçüncü ülkedir. Ticaret açığının önemli ölçüde büyümesine rağmen ekonomi, Gümrük Birliğinden kaynaklanan yükü rahatlıkla kaldırabileceğini göstermiştir. Ancak, Gümrük Birliğinin sorunsuz yürüdüğü de söylenemez. Bir kere, AB Gümrük Birliği ile birlikte ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2,5 milyar EURO'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilememiş olmasının başlıca iki nedeni vardır. Birisi Yunanistan'ın, diğeri Avrupa Parlamentosunun muhalefettir. Türkiye tabiatıyla bu taahhütlerin yerine getirilmesi üzerinde ısrar etmeye devam etmektedir. Zira bunlar Gümrük Birliği anlaşması paketinin bir parçasını teşkil etmekte olup, yerine getirilmemeleri ilişkimizin dengesini bozma sonucunu doğurmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ VE TÜRKİYE

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paketi ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda MDAÜ ve GKRY'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür. İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere - demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme- en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, sözkonusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla sözkonusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise genişlemenin kapsamına alınmamıştır. Gündem 2000 raporunda ülkemiz ile ilgili olarak, Gümrük Birliğinin tatminkar bir biçimde işlediği ve AB ile ülkemiz arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak teşkil ettiği, ancak siyasi durumun, mali işbirliği ile siyasi diyalogun 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde sürdürülmesine imkan vermediği, Gümrük Birliğinin uygulamasının ülkemizin bir çok alanda AB müktesebatını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşılık ekonomimizin makro ekonomik istikrarsızlık kısıcını kıramadığı ifade edilmiştir. Siyasi konularda ise insan hakları ve Güney Doğu sorunu ile ilgili bilinen görüşler tekrar edilmiş ve bu soruna askeri değil, siyasi bir çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

Gündem 2000 raporunun açıklanmasını izleyen dönemde Türkiye AB üyesi ülkeler ve AB Komisyonu düzeyinde yoğun ikili temaslar gerçekleştirmiştir. Bütün bu görüşmelerde Türkiye, Komisyonun kendisini AB'nin halihazır genişleme sürecinden dışlayan Gündem 2000'deki önerileri hakkında olumsuz görüşlerini ortaya koyarak, AB'nin bu yönde bir tutum almasının Türkiye-AB ilişkilerinin

müktesebatıyla ciddi biçimde çelişeceğini vurgulamış ve Lüksemburg Zirve Toplantısından beklentilerini aşağıdaki biçimde ortaya koymuştur:

- Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil olduğunun resmen ilanı.
- Türkiye'nin uygun bir katılma öncesi stratejisi ile desteklenmesi.
- Türkiye'nin Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması.

LÜKSEMBURG ZİRVESİ:

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde kabul edilen Sonuç Bildirisinin en önemli bölümü genişleme konusuna ayrılmıştır. Bu bildiri, genelde Komisyonun Gündem 2000 raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, ülkemiz için bunun ötesine giden bir içerik taşımıştır.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında varılmış bulunan noktaya bakıldığında Türkiye açısından şu unsurlar göze çarpmaktadır:

- Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyid edilmiştir.
- Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tesbitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşmasında öngörülmüş bulunan imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.
- Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Hükümetimiz Lüksemburg Zirvesinin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye yönelik yanlı ve ayırıcı tutumunu kınamış, bununla birlikte ülkemizin tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerimizin ahdi çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele almayacağımızı belirtmiştir. Müteakiben yapılan açıklamalarda, AB ile siyasi diyalogun, ilişkilerimizin gelişmesine engel oldukları iddia edilen, Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, ilk oturumunu 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da yapan Avrupa Konferansı'na ülkemizin katılmayacağı, bu arada gümrük birliğinin Ortaklık Anlaşmalarımızda öngörüldüğü şekilde sürdürüleceği, AB tarafının Lüksemburg Zirvesinin sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği, gümrük birliğinin derinleştirilmesine ve Ankara Anlaşmasının sağladığı imkanların kullanılmasına yönelik tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir. Bu suretle ilişkilerimizin içinde bulunduğu durumdan çıkış yolunun AB'nin göstereceği siyasi iradeye bağlı olduğu karşı tarafa ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz Lüksemburg Zirvesinden sonraki dönemde yukarıda belirtilen Hükümet açıklaması çerçevesinde yürütülmüştür. Bu dönemde Komisyon Lüksemburg Zirvesinde kendisine verilen yönerge gereğince 4 Mart 1998 tarihinde Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini konu alan bir strateji belgesini açıklamıştır. Söz konusu raporun giriş bölümünde, bu stratejinin uygulanmasıyla Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde yer alacağı bildirilmiştir. Aynı bölümde, tarafımızdan eleştiri konusu yapılan, mali işbirliği alanındaki AB taahhütlerine de değinilmiş ve stratejide yer alan unsurların gerçekleşmesinin AB'nin Türkiye'ye taahhüt ettiği mali yardımların yürürlüğe konulması ile mümkün

olabileceğine dikkat çekilerek, bu konuda yetkili bulunan Konseyin sözkonusu yardımları gecikmeksizin kullanılabilir hale getirecek düzenlemeyi yapması istenmiştir.

CARDIFF VE VİYANA ZİRVELERİ:

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesinin genişleme ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin genişleme sürecindeki konumunu nisbi şekilde iyileştiren bir usluba yer verildiği görülmüştür. Belgede, bu kere Türkiye'nin "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçildiği, bunun yerine zımni bir şekilde "üyelik adayı" tanımlanmasının getirildiği gözlenmektedir. Bu çerçevede, adayların tam üyeliğe hazırlanma durumunu incelemek üzere kurulmuş bulunan ve AB Komisyonunun her aday için 1998 yılı sonunda bir rapor sunmasını öngören devrevi gözden geçirme mekanizmasına Türkiye de dahil edilmiş ve Türkiye için hazırlanacak raporun 1963 Ankara Ortaklık Anlaşmasının tam üyeliğimizi öngören 28. maddesi ve Lüksemburg Başkanlık Kararlarını temel alması öngörülmüştür. Belgede ayrıca, Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "Avrupa Stratejisi" onaylanmış, bu stratejinin Türkiye'nin önerileriyle de zenginleştirilebileceği vurgulanarak, hayata geçirilmesi için Komisyondan, gerekli mali desteğin sağlanması amacıyla çözüm yolları bulunması istenmiştir.

Belgede yer alan bu olumlu unsurların genişleme sürecindeki konumumuzda nisbi nitelikte bir iyileştirme yaptığı, ancak bunun Lüksemburg'da Türkiye'ye karşı yapılan ayrımcı muameleyi izale edecek bir düzeyde olmadığı ve ülkemizin adaylığının kabul edilmesinin ilave siyasi koşullara bağlanmasını kabul edemeyeceğimiz 17 Haziran 1998 tarihinde yapılan Bakanlık açıklamasında dile getirilmiştir. Açıklamamızda ayrıca, 14 Aralık 1997 tarihli Hükümet Açıklamasında ortaya konulan parametrelerin halen geçerli olduğu da vurgulanmıştır.

Öte yandan AB Komisyonu, Cardiff kararları doğrultusunda, diğer aday ülkelerle birlikte Türkiye için de hazırladığı ilerleme raporunu 4 Kasım 1998 tarihinde Türkiye'ye tevdi etmiştir. Rapor bazı önyargılı ifade ve tesbitler içermekle birlikte, Komisyon tarafından Türkiye'nin aday ülke olarak algılandığının bir göstergesi sayılabilir. Ancak bu konuda 11-12 Aralık 1998 tarihlerinde yapılan Viyana Zirvesi'nde de önemli bir gelişme kaydedilmemiştir.

KÖLN ZİRVESİ

Almanya'da Ekim 1998'de işbaşına gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu'nun, Türkiye-AB ilişkileri konusunda bir önceki hükümete kıyasla daha olumlu ve görüşlerimize müzahir bir yaklaşım benimsediği görülmüştür. Bu husus, Köln Zirvesi öncesinde, İngiltere ve Avusturya Dönem Başkanlıkları sırasında uygulanandan farklı olarak, Alman Dönem Başkanlığı ile daha yakın temaslar kurulmasını sağlamıştır. Bu çerçevede, Başbakan Bülent Ecevit ile Almanya Başbakanı Schroeder arasında Köln Zirvesinde Türkiye'nin adaylığının tescili konusunda bir mektup teatisinde bulunulmuş ve AB'den beklentilerimiz ayrıntıları ve gerekçeleriyle ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir.

Bu gelişme üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı tarafından 4 Haziran 1999 günü yapılan açıklamada, Alman Dönem Başkanlığının gayretlerinin memnuniyetle karşılandığı, ancak AB'nin Türkiye'ye yönelik ayrımcı politikasında herhangi bir değişiklik meydana gelmemesi sebebiyle, Türkiye'nin de AB ile ilişkilerinde, Hükümet tarafından 14 Aralık 1997 tarihinde yapılan açıklama ile belirlenen yaklaşımın değişmeyeceği bildirilmiştir.

17 AĞUSTOS DEPREMİ ERTESİNDEKİ GELİŞMELER

a. Deprem Yardımları

İzmit depreminin ardından AB ülkelerinden münferiden ve Komisyon aracılığıyla gelen yardımlar, ayrıca Yunanistan'ın davranışı, Türkiye-AB ilişkilerinin de yumuşamasına yol açmıştır. Fin Dışişleri Bakanı Halonen, Komiser Van der Broek ile 27 Ağustos 1999 tarihinde Ankara'ya gelerek, yardımlar bakımından somut bir gösteride bulunmuştur.

4-5 Eylül 1999 tarihlerinde Finlandiya'nın Saariselka kasabasında yapılan Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları Gayri Resmi toplantısında, deprem vesilesiyle tekrar gündeme gelen Türkiye ile mali işbirliği konusu ve ayrıca AB'nin genişlemesi bağlamında Türkiye'nin adaylığı ele alınmıştır. Ancak bu konuda Saariselka'dan herhangi bir karar çıkmamıştır. Aynı toplantıda deprem felaketi nedeniyle verilmiş bulunan 4 milyon Euro tutarındaki acil yardıma ilaveten, Türkiye'ye insani yardım ve yeniden yapılanma için 30 milyon Euro ve Avrupa Yatırım Bankasından 500-600 milyon Euro kredi sağlanması kararlaştırılmıştır.

b. AB Komisyonunca açıklanan ikinci İlerleme Raporu

AB Komisyonu'nun, Cardiff Zirvesi kararları uyarınca, aday ülkeler hakkında hazırladığı raporlardan ikincisi, 13 Ekim 1999 tarihinde Komisyon Başkanı Romano Prodi tarafından açıklanmıştır. Türkiye, bu raporda, bu kez tam üyeliğe aday gösterilmiş ve Lüksemburg Zirvesinde diğer ülkeler için yapılmış olduğu gibi, ülkemize de somut bir Katılma Ortaklığı Stratejisi önerilmiştir.

c. AB Devlet ve Hükümet Başkanları Tampere Özel Zirvesi

Adalet ve içişleri konularının ele alındığı AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının Özel Zirve Toplantısı 15-16 Ekim 1999 tarihlerinde Finlandiya'da Tampere kentinde yapılmıştır. Zirve'de ayrıca, genişleme ve bu kapsamda Türkiye'nin AB'ne adaylığı, konusu da gayriresmi olarak ele alınmıştır.

d. Sayın Bakanımızın AB üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarına verdiği yemek

İstanbul'da 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AGİT Zirvesi'nin ardından Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem, AB üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanları'na İstanbul'da bir öğle yemeği vermiştir. Sözkonusu yemekte, 10-11 Aralık 1999 - Helsinki AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ne adaylık statüsü konusu ile Türkiye'de son dönemde kaydedilen gelişmeler ele alınmıştır.

AB HELSİNKİ DEVLET VE HÜKÜMET BAŞKANLARI ZİRVESİ

Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir.

Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Stratejisinden yararlanacaktır. Böylece, Türkiye topluluk prgramları ve ajansları ile, aday ülkeler ile Birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkanına sahip olacaktır. Zirve Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanmasını öngörmektedir.

Bu ortaklığın aynı zamanda, siyasi ve ekonomik kriterleri ile, üye ülke olmanın gerektirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program ile birarada, katılım hazırlıkları üzerinde yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Komisyon ayrıca, Türk mevzuatının Topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılması amacıyla, müktesebatın analitik incelenmesi sürecini hazırlamakla görevlendirilmiş, öte yandan, katılım öncesine yönelik mali kaynakların eşgüdümü için tek bir çerçeve sunmaya çağırılmıştır.

HELSİNKİ ZİRVESİ SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye'nin AB'ne adaylığının hukuki zeminini oluşturan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Yönetmelik'in 2001 yılı başlarında AB Konseyince onaylanmasının ardından ülkemiz AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı 26 Mart 2001 tarihinde Komisyona tevdi etmiştir. AB ile ilişkilerimiz bu tarihten itibaren sözkonusu belgelerde kayıtlı önceliklerimiz kapsamında şekillenmeye başlamıştır. Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklere geniş bir şekilde cevap vermekte olup, Programın hayata geçirilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir.

Bu gelişmeleri takiben, 26 Haziran 2001 tarihinde 40. Ortaklık Konseyi, Lüksemburg'da toplanmıştır. Helsinki Zirvesi sonrasında gerçekleştirilen bu ikinci Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye'nin AB'ye katılım-öncesi stratejisi çerçevesinde kaydedilen gelişmeler değerlendirilmiş, Türkiye'nin Topluluk programlarına katılımı, TAİEX'e tam erişim, Gümrük Birliği çerçevesinde ticari konuların düzenli olarak ele alınmasına yönelik istişare mekanizmaları oluşturulması gibi bir dizi önemli karar alınmıştır. Bir sonraki Ortaklık Konseyi toplantısının 16 Nisan 2002'de yapılması öngörülmektedir.

2001 yılı içinde Ulusal Program'da öngörülen önceliklerin gerçekleştirilmesi için çalışmalar her alanda sürdürülmüştür. Siyasi kriterler alanında en önemli gelişmelerden birini TBMM'de Partilerarası Uzlaşma Komisyonu tarafından Anayasamızda yapılması gerekli değişikliklerle ilgili olarak hazırlanan 37 maddelik bir Anayasa Değişiklik Paketi oluşturmaktadır. Sözkonusu değişiklik önerilerinin 22 adedi Ulusal Programımızda yer alan önceliklerle örtüşmektedir. TBMM Genel Kurulunda 3 Ekim günü yapılan oylamada 34 maddeye ilişkin anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir. Temel hak ve özgürlükler alanında yapılması öngörülen diğer anayasa değişiklikleri hakkında yeni bir paket üzerindeki çalışmalar devam etmektedir.

Ekonomik alanda, son yaşanan ekonomik krizle mücadele etmek amacıyla birçok reform gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar Ulusal Programımızın bu alandaki öncelikleriyle de birebir örtüşmektedir. Aynı zamanda, müktesebat uyumu için AB Genel Sekreterliği eşgüdümünde ilgili kuruluşlarımızın kapsamlı çalışmaları da yıl boyunca devam etmiştir.

Öte yandan AB de, Türkiye'nin Topluluk programlarına katılımı ve mali işbirliğinin daha etkin ve düzenli işlemesi için gerekli olan Tek Çerçevenin tamamlanmasına yönelik çalışmalarını 2001 yılı süresince sürdürmüştür. Sonuçta ilgili kararlar 17 Aralık 2001 tarihinde Konsey tarafından onaylanmıştır. Bu çerçevede, bundan böyle Türkiye-AB mali işbirliğinde PHARE prosedürleri uygulanacaktır. Öte yandan Topluluk programlarına ilişkin Çerçeve Anlaşma'nın onaylanmasını takiben Türkiye 2002 yılından itibaren Topluluk programlarına katılabilecektir.

LAEKEN ZİRVESİ

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde Brüksel/Laeken'de gerçekleştirilen AB Laeken Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Türkiye-AB ilişkileri açısından olumlu geçmiş ve üyelik yolunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Sonuç Bildirgesinin 12. paragrafında yer alan, ülkemizle tam üyelik müzakerelerinin açılmasına yönelik ifadeler çerçevesinde Türkiye'ye üyelik yolunda verilen perspektif bunların başında gelmektedir. Öte yandan AGSP konusunda tarafımızdan atılan adımlar ile Kıbrıs konusundaki son gelişmeler Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yönde yansımıştır. AB'nin geleceği konusunda oluşturulan Konvansiyon'a diğer adaylarla eşit statüde katılımımız ise diğer bir olumlu gelişmeyi oluşturmuştur.

AVRUPA'NIN GELECEĞİNE İLİŞKİN KONVANSİYON

Genişleme süreci kapsamında AB'nin gerçekleştirilmesi gereken kurumsal reformları ele almak üzere Şubat 2000'de oluşturulan Hükümetlerarası Konferans (HAK) ve bunun bir sonucunu oluşturan Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi ile çalışmalar önemli bir mesafe katetmiştir. Bu konuda 19 Ekim 2001 tarihinde Belçika'nın Ghent şehrinde yapılan AB Gayrıresmi Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde, kurumsal reformlara ilişkin çalışmaları 2004 yılında sonuçlandırılacak olan Hükümetlerarası Konferansla ilgili bir "Konvansiyon"un oluşumu ve çalışma usulleri ele alınmıştır. Konferansta, Konvansiyonun hazırlık sürecine üye ülkelerin ulusal parlamento ve hükümet temsilcileri, Avrupa

Parlamentosu üyeleri, Komisyon temsilcileri ve sivil toplum örgütlerinin katılması, aday ülkelerin de Konvansiyona davet edilmesi Onbeşlerce kararlaştırılmıştır. Konvansiyon çalışmalarının Temel Haklar Şartı'nın statüsü, ulusal parlamentoların rolü, AB kurumları ve üye ülkeler arasındaki yetki paylaşımı, AB Antlaşmalarının sadeleştirilmesi konuları üzerinde yoğunlaşması öngörülmektedir.

Konvansiyon'un statüsü Laeken Zirvesinde yayınlanan bir Bildiri ile somutlaşmıştır. Buna göre Konvansiyon ilk toplantısını 1 Mart 2002'de yapacaktır. Aday ülkeler de üye ülkelerle aynı statüde Konvansiyon'a katılacak, bu çerçevede ülkemizden de biri hükümet temsilcisi, ikisi Parlamento üyesi olmak üzere üç temsilci sözkonusu oluşumda yer alacaklardır. Ancak aday ülkeler, üye devletler arasında oluşabilecek görüş birliğini engelleyemeyeceklerdir. Başkanlığına eski Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in ve yardımcılıklarına eski İtalya Başbakanı G. Amato ve eski Belçika Başbakanı J.L. Dehaene'nin getirildiği başkanlık divanınca yönetilecek olan Konvansiyon, bir yıl sürecek çalışmalarının ardından Konsey'e, 2004 yılında düzenlenecek HAK'ta yararlanılmak üzere, tavsiye niteliğinde kararlar sunacaktır. Konvansiyon'a paralel olarak, Avrupa'nın geleceği tartışmasına tüm Avrupa vatandaşlarının katılmasının teminen geniş bir yelpaze içinde sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşacak bir forum teşkil edilmesi de kararlaştırılmıştır. Sözkonusu örgütlerin katkılarının tartışmaya girdi sağlaması benimsenmiştir. Avrupa'nın geleceği konusunda oluşturulan ve resmi bir statüye sahip olan Konvansiyon'a ülkemizin aktif katılımı ve yapacağımız katkılar önem arz etmektedir.

Tarama Süreci

11 Nisan 2000 tarihinde, Lüksemburg'da yapılan Türkiye - Avrupa Birliği Ortaklık Konseyinde alınan karar uyarınca, AB müktesebatının analitik incelemesini gerçekleştirmek amacıyla 8 alt-komite kurulmuştur. Bu karara göre alt-komiteler Ortaklık Komitesine rapor sunmak zorundadır. Alt-komitelerin karar alma yetkileri yoktur. Alt-komite toplantılarının ikinci turu da tamamlanmıştır.

Ülkemizle ilgili bu yılki İlerleme Raporu Komisyon tarafından 13 Kasım 2001 tarihinde yayınlanmıştır. Raporun hazırlanma süreci içerisinde, Raporda, resmi anlamda bir tarama sürecine (screening) geçilmesi yönünde bir öneride bulunulmasına atfettiğimiz önem Komisyon yetkililerinin dikkatine değişik vesilelerle getirilmiştir. Zira, tarama sürecine geçilmesine ilişkin bir karar ancak Komisyonun önerisi üzerine, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde alınabilmektedir.

Komisyonca daha önce hazırlanan çeşitli belgelerde, tarama sürecinin amacı, "müzakerelere başlamamış olan aday ülkeler açısından, AB müktesebatının daha iyi anlaşılması ve kademeli olarak benimsenmesini kolaylaştırarak, bu ülkelerin katılım hazırlıklarını hızlandırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Buna karşılık 2001 İlerleme Raporu, ülkemiz için tarama sürecinin başlatılması yerine, "mevcut yapı (alt-komiteler) içerisinde belirli sektörel konulara odaklanması, bu alanlarda AB müktesebatının uyarlanması, uygulanması ve güçlendirilmesi konusunda daha ayrıntılı bir diyalog içine girilmesi ve taslak Türk mevzuatının AB uzmanları tarafından gözden geçirilmesi" şeklinde farklı bir yöntem ortaya koymuştur. Ülkemizle tarama sürecine geçilmeyişine gerekçe olarak, birçok AB Üyesinin, tarama sürecinin başlatılmasını üyelik müzakereleri ile eşdeğer gördüğü, Türkiye müzakerelere başlamak için siyasi kriterleri yerine getirmediği için, tarama sürecine de başlayamayacağı belirtilmektedir. Oysa, diğer adayların durumu incelendiğinde, tarama sürecine geçiş için yeknesak bir uygulamanın mevcut olmadığı bilinmektedir. Bir grup adayla (Slovakya, Litvanya, Letonya, Romanya, Bulgaristan) üyelik müzakerelerine başlanmadan önce tarama yapılmış, ikinci bir grup adayla (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve GKRY) ise, önce müzakerelere başlama kararı alınmış, bilahare tarama sürecine geçilmiştir. Hatta, Slovakya tarama sürecine geçildiğinde siyasi kriterleri karşılayamamıştır. Dolayısıyla, Komisyonun, tarama süreciyle müzakerelere başlanmasını irtibatlandırılan yaklaşımının uygulamada dayanağı bulunmamaktadır.

Bu çerçevede, İlerleme Raporunda Türkiye için önerilen ve diğer adayların tabi tutulduğu uygulamalardan farklılık arzeden süreç, teknik anlamda müktesebata uyum konusunda daha derinleşmeye imkan tanıyacak olsa bile, siyasi açıdan ülkemizin beklentilerinin uzağında kalmıştır.

Öte yandan, İlerleme Raporuna bir ek halinde, alt-komite çalışmalarına ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Alt-komitelerde Haziran 2000-Temmuz 2001 arasında gerçekleştirilen iki tur toplantılara dair bu değerlendirmeye göre, çalışmaların en çok Gümrük Birliği alanlarında gelişme gösterdiği, geri kalan alanlarda ise bir-iki konu dışında uzun ve derinlemesine faaliyetlere ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

2001 Yılı İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından aday ülkelerle ilgili olarak her yıl hazırlanan İlerleme Raporları bağlamında ülkemiz için hazırlanan dördüncü İlerleme Raporu 13 Kasım 2001 tarihinde açıklanmıştır. AB Komisyonu aynı zamanda, genişleme süreci çerçevesinde önümüzdeki dönemde izlenecek yönetime ilişkin önerilerini içeren Strateji Belgesini de yayınlamıştır.

İlerleme Raporları, sadece son bir yıl içinde aday ülkelerde gerçekleşen uygulamalar ile yapılması vaat edilen unsurların yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemiz için hazırlanan bu yılki Rapor öncelilere nazaran bu kere farklı bir kapsamda olmuştur. Rapordaki tespitlere bu kere, ülkemizin AB'ne katılım hazırlığının irdelendiği bir şekil ve içerikte yer verilmiş ve bu yaklaşım çerçevesinde diğer adaylar için yapıldığı gibi, Topluluğun tüm müktesebat alanlarını içeren bir değerlendirme yapılmıştır.

İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi, geneli itibarıyla, yumuşak ve ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reform çabaları teşvik eder bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak, Türkiye'nin halihazırda Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerini karşılamaktan uzak bir noktada bulunduğu, üyelik süreci içerisinde hemen her alanda atılması gereken daha pek çok adım olduğu ve bunların, Ulusal Programın gözden geçirilmesi bağlamında, daha iyi bir öncelik sıralamasına tabi tutulmalarının ve sarıh takvimlere bağlanmalarının gerektiği de, altı çizilerek vurgulanmıştır. Esasen Türkiye, gözden geçirilmiş yeni Ulusal Programını Mart 2002'de açıklamayı öngördüğünü, İlerleme Raporunun yayınlanmasından önce duyurmuştur.

İlerleme Raporunun siyasi bölümü ağırlıklı olarak insan hakları alanına teksif edilmiştir. Gerçekleştirilen tüm anayasa değişikliklerine rağmen, bunların uygulamasına ağırlık verilmiş ve bu uygulamayı görmeden bir değerlendirme yapılmasının uygun olmayacağı ifade edilmiştir. İnsan hakları alanında özellikle ifade özgürlüğü, F-Tipi cezaevleri, Avrupa İnsan Hakları mahkemesindeki davalar ve yolsuzlukla mücadeleye ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda insan hakları ihlalleri ağırlıklı olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında sıralanmıştır. Genel ifadelerle Türkiye'nin gerçekleştirilen değişikliklere rağmen Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirmemiş tek aday ülke olduğunun altı çizilmektedir.

Ekonomik alanda, yaşanan iki mali krizin, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılama yönünde ilave ilerleme kaydedememesinde büyük rol oynadığı ve bu krizlerin ekonomideki iyileşmeyi durdurarak, önceki istikrar programının uygulanmasına engel olduğu vurgulanan Raporda, Gümrük Birliğinin kapsadığı alanlarda Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun ileri düzeyde olduğu ve geçtiğimiz yıldan bu yana, sözkonusu alanlarda daha da fazla uyum gerçekleştirildiği teslim edilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerinden birini oluşturan "işleyen piyasa ekonomisine sahip olmadığı" iddia edilmektedir.

Strateji Belgesinde, Kopenhag siyasi kriterlerine, ülkemizden başka tüm adaylarca uyum sağlandığı, Kopenhag ekonomik kriterleri bağlamında ise, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya hariç, diğer aday ülkelerin "işleyen piyasa ekonomisine sahip oldukları ve AB'nin rekabeti ve piyasa güçleriyle başedebilecekleri" teyid edilmiştir. Bu değerlendirme ışığında, Komisyonun 2002 İlerleme Raporlarında, hangi aday ülkelerin üyeliğe kabul edilebileceği konusunda somut tekliflerde bulunulabileceği ve azami 10 Aday Ülkenin, 2002 sonu itibarıyla üyelik için gereken kriterleri

karşılatabilecek durumda görüldükleri belirtilmektedir. Türkiye için ise, üyelik konusunda somut herhangi bir perspektife yer verilmemiştir.

TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİNDE 2001 BİLANÇOSU

Türkiye - AB ilişkilerinin 2001 yılında içerik bakımından diğer yıllara nazaran çok daha başarılı geçtiği görülmektedir. 1999 Helsinki Zirvesinden sonra 2000 yılı AB ve Türkiye için bir hazırlık dönemi olmuştur. Bununla beraber, 2000 yılı içinde üç yıllık bir aradan sonra Ortaklık Konseyi toplanmış, analitik inceleme (ön tarama) amacıyla alt-komitelerin kurulmasına ilişkin karar alınmış, Katılım Ortaklığı Belgesi müzakere edilerek sonuçlandırılmış, Ulusal Programa ilişkin hazırlıklar nihai aşamaya gelmiştir.

Kuşkusuz 2000 yılındaki faaliyetler 2001 yılının somut gelişmelerle geçmesine katkıda bulunmuştur. Bu yıl içindeki faaliyetler ve gelişmeler aşağıda kronolojik olarak yer almaktadır. Bu unsurları daha geniş bir biçimde açmak mümkün olmakla birlikte, özlü bir düzen içinde sıralayarak, bir bilanço çıkarmak amaçlanmıştır:

- Komisyon diğer adaylara olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesini yayınlamıştır (8 Mart).
- Hükümetimiz AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı kabul etmiştir (19 Mart)
- Türkiye AB'nin geleceğine ilişkin olarak Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşen toplantılara davet edilmiş ve katılmıştır.
- Ülkemiz diğer adaylarla birlikte Göteborg Zirvesine (16 Haziran) katılmıştır.
- Ortaklık Konseyi (26 Haziran) artık olağan bir şekilde toplanmaya başlamıştır.
- Müktesebat uyumu için faaliyet gösteren toplam 8 Alt-Komitee iki tur toplantılarını tamamlamıştır (Haziran 2000 - Temmuz 2001).
- Avrupa Parlamentosu çerçevesinde aday ülkelerin davetli olduğu Parlamento Başkanları, Parlamento Genel Sekreterleri ve Dış İlişkiler Komisyon Başkanları gibi toplantılara Türkiye de davet edilmiş ve katılmıştır.
- Anayasa reformunun ilk ve önemli bölümü gerçekleştirilmiştir.
- Ekonominin çeşitli alanlarında reformlar yapılmıştır.
- Müktesebata uyum faaliyetleri için AB Genel Sekreterliği eşgüdümünde ilgili kuruluşlarımızın kapsamlı çalışmaları devam etmiştir.
- AB, yıllardan beri Türkiye'nin faydalanabilmesi için arzulanan Topluluk Programlarına katılmak için gerekli iç prosedürlerini tamamlamıştır. Buna ilişkin Çerçeve Anlaşma önümüzdeki günlerde imzalanacaktır.
- AB, mali işbirliğinin daha etkin ve düzenli işlemesi için gerekli olan iç düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Artık Türkiye-AB mali işbirliğinde de, PHARE prosedürleri uygulanacaktır.
- 2001 yılı MEDA yardımları bağlamında 167 milyon Euro tutarındaki AB hibesi projelere bağlanmıştır.
- Hizmetler ve kamu alımlarının karşılıklı açılımına ilişkin 3. tur müzakereler tamamlanmıştır.
- Komisyonun teknik faaliyetlerinin gerçekleştirildiği 12 teknik komiteye daha gözlemci olarak katılmamıza imkan veren kararlar alınmıştır.

- Gümrük Birliği kapsamındaki faaliyetler düzenli ve kapsamlı olarak srdrlmŖtir.
- Türkiye, diğer adaylarla birlikte, terör konularının ağırlıklı olarak ele alındığı Gent Zirvesine katılmıŖtır. Sayın Bakanımıızı, Avrupa Konferansı - İK Zirvesi yapılması yolundaki nerisi burada genel kabul grmŖtir.
- lkemizle ilgili İlerleme Raporunun dördüncüsü ve Strateji Belgesi yayınlanmıŖtır (13 Kasım). Burada nerilen Topluluk müktesebatının ayrıntılı inceleme alıŖması için ön hazırlıklar baŖlamıŖtır. Önümüzdeki dönemde bu konuda yoğun bir faaliyetin gerekleŖtirilmesi öngörülmektedir.
- Laeken Zirvesinde (15 Aralık) ilk kez Türkiye ile üyelik müzakerelerinin baŖlatılmasına yaklaŖıldıęı mesajı verilmiŖtir.
- Yine Laeken Zirvesinde Türkiye'nin diğer adaylarla eŖit bir biçimde Avrupa'nın geleceğine iliŖkin Konvansiyon alıŖmalarına katılması için karar alınmıŖtır.
- Öte yandan, ülkemiz diğer adaylarla birlikte Laeken Zirvesine katılmıŖtır.

Netice itibariyle, 2001 yılı oldukça verimli bir Ŗekilde sonulanmıŖtır. Bunda, baŖta Anayasa deęiŖiklikleri olmak üzere, hukuki ve ekonomik alanlarda gerekleŖtirilen reformlar ile müktesebat uyumu konusunda sağlanan ilerlemeler önemli rol oynamıŖtır. Ancak, bu ortamın oluŖmasında, AB'nin kendi açısından öncelik verdiği AGSP'da İngiltere ve ABD ile varılan mutabakat ve Kıbrıs'ta iki lider arasında grŖmelerin baŖlaması gibi konularda Türkiye'nin katkılarıyla sağlanan geliŖmelerin yarattığı olumlu havanın da etkili olduğu açıktır. Öte yandan, 11 Eylül olaylarının da Türkiye'nin önem ve değerinin anlaŖılması bağlamında bu havanın oluŖmasına yardımcı olduğunu kabul etmek gerekecektir.

(DıŖiŖleri Bakanlığı'nın web sayfasından alınmıŖtır. www.mfa.gov.tr)